

Emlékeim Bárczi tanár úrról*

1. Néhány szó bevezetésként

Bárczi Géza emlékét felidézni mindig öröm. Ez megsokszorozódik ebben a közegeben, Síkfőkúton, ahol a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének a vendégei vagyunk. Bárczi egy évtizeden át, 1941 és 1952 között volt ennek a tanszéknek a vezetője: a középiskolában töltött évtizedek után itt kapott egyetemi tanári kinevezést; itt alakult ki az a hozzá ragaszkodó tanítványi kör, amely családfőként tisztelte és szerette őt; itt kezdte írni kitűnő tankönyveit, melyek egymás után jelentek meg az Egyetemi Magyar Nyelvészeti Füzetek sorozatban. Ez az évtized életének legtermékenyebb időszaka volt; én úgy képzelem, hogy a legboldogabb is. Sokat lehet erről olvasni azokban a visszaemlékezésekben, melyeket tanítványai és kollégái írtak róla, s azokban az interjúkban és visszatekintésekben is, melyekben ő maga vallott életéről. Egy közeli tanítványa Bárcziról teljes pályaképet ad (SZATHMÁRI 1995); könyvében ezekre is utalás történik. Én most azt az irányt választottam, hogy elkerülöm az írott források módszeres újraolvasását és felhasználását (beleértve Bárczi műveit, a róla szóló szakirodalmat és saját Bárczi-füzeteimet is). Úgy döntöttem: legjobb, ha ezúttal az élő emlékek adják meg a vezérfonalat ahhoz, amit elmondok.¹

Magam gyakran idézem egyes mondásait az egyetemi órákon és — ha a téma úgy hozza — néha egy-egy cikkemben is. Van olyan tanítványom, akinek már a gimnáziumi tanítványai is találkoztak ezekkel. És van olyan kollégám, aki néha arra figyelmeztet, hogy jó lenne mindezeket összegyűjteni és írásban is továbbadni. Igazat adok neki, annál is inkább, mert egyre kevesebben vagyunk, akik — több mint 40 év távolából — még személyes élményeket őrizhetünk Bárczi tanár úrról.

* Előadásként elhangzott a XIII. Helynévtörténeti szemináriumon 2018. június 21-én.

¹ Két alkalommal volt már alkalmam hasonló emlékek megosztására. Először Madocsa Bea meghívására a Mesterek és tanítványok című rádióműsorban (Katolikus Rádió, 2009. október 21.): ekkor Pais Dezsőről és Bárczi Gézáról beszéltem; azután Catherine Tamussin párizsi doktorandusz kérésére 2014 márciusában. Ő a disszertációját a francia nyelv magyarországi oktatásáról írta a két világháború közötti időszakban, s így jutott el Bárczi alakjához, akiről hosszú francia nyelvű interjút készítettem velem. Ezt közli is értekezése mellékletében (TAMUSSIN 2018).

A mostani alkalom arra ösztönöz, hogy emlékeimet megosszam, olyan történeteket és mondásokat állítva a középpontba, amelyeket közvetlen tőle hallottam, vele kapcsolatban tapasztaltam. Számomra ezek életre szóló útravalót jelentettek — remélem, mások számára is beszélések lehetnek. Egy biztos: Bárczi tanár úrtól sokat kaptam, s ez olyan kincs, amit szeretnék megosztani.

2. A Bárczi-órákról

Az az időszak, amelyről beszélni készülök, 1964 és 1975 közöttre esik. Az ő életében (1894–1975) ez volt az utolsó évtized; számomra ezek voltak az egyetemi tanulmányok és a pályakezdés évei.

Az első találkozás mégis valamivel korábbi: egy olvasmányélményről van szó. 1963-ban jelent meg A magyar nyelv életrajza, s ezt gimnazista koromban meg is kaptam. Elkezdtem olvasni, és úgy éreztem, hogy mindaz, ami elém tárul, kristálytisztá, érthető és érdekes. Ősmagyar hangváltozásokról akkor hallottam először, de az a tény, hogy a fgr. szókezdő *p*-ből *f* lesz, a hangzóközi *t*-ből pedig *z*, az idézett példák alapján (f. *poika* ~ m. *fiú*, f. *kota* ~ m. *ház*) olyan magától értetődő volt, hogy első olvasásra megjegyeztem. Később a felvételre is ebből a könyvből készültem. Amikor 1964 őszén I. éves lettem, a tanrendben megláttam két speciális kollégiumot: Pais Dezső: Nyelvtörténeti szeminárium és Bárczi Géza: Nyelvemlék-magyarázat. Azonnal eldöntöttem, hogy hallgatni fogom mindkettőt — s ebből rögtön kiderült, hogy hova húz a szívem. Az órák tematikáját illetően (ekkor, illetve a következő években) Bárczi Géza a Halotti beszédet, Pais Dezső pedig az Ómagyar Mária-siralmat állította a középpontba, több féléven át.

Az első óra előtt kíváncsian vártam a „nagy Bárczi”-t, akit azelőtt sose láttam. Az óra helye a III. emelet 1. volt a régi, Pesti Barnabás utcai épületben. A nyelvészeti szemináriumoknak ez volt a leggyakoribb színtere; 10-15 diák ülte ilyenkor körül a hosszú asztalt. Úgy képzeltem magamban, hogy egy szálfatermetű, lobogó fehér hajú ember fog belépni, akire rá van írva, hogy rendkívüli tudós. (Ilyen volt például Kniezsa.) És bejött egy középtermetű, fűrge járású, barna hajú, barna szemű, barna öltönyös tanár, csillogó szemüveggel és élénk tekintettel, akinek az volt a fő jellegzetessége, hogy abszolút egyszerűen és természetesen viselkedett, olyan volt, mint más földi halandó. Leült, és belekezdett a magyarázatba. Egy dupla óra a maga egészében arról szólt, hogy „Látjátok”. Hatalmas szakirodalmat vonultatott fel Sajnovicstól és Révaitól kezdve, szólt hangtörténeti, morfématörténeti, etimológiai kérdésekről. Minden szava világos és érzékletes volt. Tömören fogalmazott, nem nyitott zárójeleket, nem tett kitérőket. Sallangtalanul beszélt, egyszerre természetes és elegáns előadói hangnemben. Könnyű volt követni, élvezet volt hallgatni.

A mimikáját és a mozgását is jó felidézni. Mozgékony volt az arca, a szeme, a keze. A járása kimondottan fűrge volt (szerette is ezt a szót, szívesen alkalmazta

nyelvészeti kérdések kapcsán is). Ha valaki hozzá fordult, rögtön megállt, figyelmes arccal egy kicsit előrehajolt, úgy hallgatta.

Előadás közben szeretett a táblára írni. Gyakran felpattant a szemináriumi asztaltól, felírt valamit a táblára, majd ott maradt, s állva folytatta tovább, kezében a krétával. Barna öltönye ilyenkor bőven kapott a krétaporból; ez is hozzá tartozik a képhez, melyet róla őrzök.

Egyszer utólag feltettem magamnak azt a kérdést, hogy mesélt-e az órákon olyan személyes történeteket, melyeknek az utókor számára tudománytörténeti fontossága lehet. Emlékezetem szerint ez egyáltalán nem volt jellemző rá. Nemrégiben egy konkrét eset kapcsán ez be is igazolódott, amikor régi füzeteim alapján megpróbáltam választ keresni Haader Leának arra a kérdésére, hogy a hatvanas években Levárdy Ferenc vajon hogyan vált kódexkutatóvá. Emlékeztem, hogy Bárczi sokat emlegette őt a Példák könyve kapcsán (melynek az egyik lektora ő volt). A füzetek megerősítették azt, ami bennem élt: személyeket érintő kérdésekre Bárczi nem tért ki; ő a fegyelmezett gondolatmenethez tartotta magát.

Egy történetet mégis fel tudok idézni: a latin *s* kapcsán egyszer megemlítette, hogy gyerekkorában (melynek helyszíne a bácskai Zombor volt) ő még hallott öreg papokat így misézni: „[Dominus vobiscum]”, magyar [s] hanggal ejtve az egyházi formulát. Tanulságos adalék ez a magyarországi latin ejtés történetéhez a 19–20. század fordulóján.

Később is a legkülönbözőbb szakszemináriumokra jártam hozzá, jó 10 éven át. Ezek közé tartozott a magyar igeragozás története, mely azután könyv formában is megjelent. Indított szakdolgozati szemináriumot is, ezt III. évtől lehetett felvenni. Ketten jártunk rá. Az első órán egy latin mondással üdvözölt minket: „Tres faciunt collegium” — azaz három ember már egy kollégium. Jellemző, hogy két embernek is milyen készségesen, szívesen tartott órát.

Számomra e tárgy keretében a legemlékezetesebb alkalom az volt, amikor Bárczi egyszer bejött, leült, és úgy kezdte az órát, hogy feltette a következő kérdést: „Mit gondolnak, mit jelent az, hogy egy nyelv holt nyelv?” Ezután elhallgatott, és várta a választ. Törtük a fejünket, próbáltuk keresni az irányt. Én onnan közelítettem, hogy az adott nyelv beszélői kihaltak, a társam pedig onnan, hogy az adott nyelv már nem változik. Bárczi meghallgatott minket, majd elmondta a saját véleményét; ő is a nyelvi rendszerre tette a hangsúlyt. De az egészben a legmegragadóbb maga a kérdés volt, amely így kezdődött: „M i t g o n d o l n a k . . . ? ”² Benne van ebben a gondolkodás szeretete, a tanítványok megbecsülése (húsz évesek lehettünk akkor!) és annak a kinyilvánítása, hogy ki-ki alakítsa ki a maga álláspontját szabadon, tanári befolyásolás nélkül. Nem volt ez jellemző az akkori pedagógiai közgondolkodásra, és sajnos azóta

² Itt és a továbbiakban a számomra legjelentősebb mondatokat ritkítással emelem ki.

sem vált jellemzővé. Én magam közben sokféle utat bejártam; egy nap Franciaországban, egy nehéz könyvismertetés fogalmazása közben írtam le egy cédulára azt a felismerést, hogy a meglelt válasznál is fontosabb maga a kérdés. Azóta nyilvánvaló igazság számomra, hogy a tudományt a kérdések viszik előre, s a tanárnak elsődrendű feladata, hogy fogékony legyen a kérdések iránt, s a diákokat ezek feltevésére bátorítsa.

A szakdolgozati szemináriumhoz kapcsolódik egy másik nevezetes emlék is, mely bizonyára attól olyan eleven, hogy az első adandó alkalommal továbbadtam, s azóta is továbbadom tanítványaimnak. Bárczi felvetette a következő kérdést: *h o g y a n v á l a s s z u n k s z a k d o l g o z a t i t é m á t ?* Két szempontot ajánlott a figyelmünkbe. Először is nagyon fontos, hogy kedvünk legyen hozzá. Másodsor pedig az is fontos, hogy úgy érezzük: meg tudjuk csinálni. Ne válasszunk tehát olyan témát, amelynek a feldolgozásához sokkal nagyobb tudás, sokkal több tapasztalat kell, mint amivel rendelkezünk. Nagy bölcsesség van ebben a kettős tanácsban, s üde szempont az, hogy amikor egy nagy és nehéz feladatra vállalkozunk, akkor se feledjük, hogy a munka legfőbb mozgatója a kedv.

3. Órák után, az egyetemen...

A szemináriumi szobából kilépve a folyosón szeretett cigarettára gyújtani. Nemegyszer engem is megkínált (bizonyára már fiatal tanár koromban), ezekkel a szavakkal: „Megérdemeljük mind a ketten. Én azért, mert elmondtam, maga azért, mert meghallgatta.” El is fogadtam, ketten pőfékeltünk. Egyszer valaki némi megbotránkozással intette őt: „Professzor úr, elrontja a Klárit!” — Mire ő: „Most kezd javulni!”

Ez a keresetlenség minden tekintetben jellemezte őt. A folyosón egyszer a diákok lassú tömege hömpölygött előtte. Ő, aki gyors járású volt, csendben balagott a tömeg után, eszébe se jutott, hogy utat kérjen magának. Szerette az emberek társaságát, nem kívánt megkülönböztetett bánásmódot. Csillaghegyen lakott, s élhetett volna azzal a lehetőséggel, hogy akadémiai kocsit kér, amikor bejön az egyetemre. Ő nem élt ezzel; az volt a véleménye, hogy sokkal kellemesebb a HÉV-en utazni az emberek között.

Benne volt minden jóban: részt vett a nyelvjárásgyűjtő kirándulásokon, s ott volt minden „nyelvész buli”-n, ahol szólt a zene, s borospohárral a kezünkben mulattunk. Egy ilyen alkalommal, amikor mellette ültem, megkérdezte, hogy ki a kedvenc francia költőm. Azt válaszoltam, hogy Baudelaire. Én is megkérdeztem őt ugyanerről. Ő azt mondta: Vigny. Később azt olvastam, hogy Musset-t különösen szerette; azóta ez a két francia romantikus költő elválaszthatatlanul összekapcsolódik velem az emlékeimben. (Annyira, hogy néha már nem tudom: Vigny volt vagy Musset? Az biztos, hogy egyikük. De lehet, hogy ezen a vagylagosságon ő jót derülne — nyilván mindkettőt szerette.)

4. Látogatás Csillaghegyen

Ötödéves koromban, az OTDK közeledtével írtam egy diákköri dolgozatot. Bárczi volt a szakdolgozat-vezetőm, hozzá fordultam a szokásos rövid tanári véleményért. Amikor ezt kértem tőle (mentegetőzve, hogy hamar kéri a hivatal, s neki biztosan sok dolga van), így válaszolt: „Nincsen olyan rakott szekér, amire egy szalmaszál nem fér.” És mivel a határidő egy olyan hétre esett, amikor tanítási szünet volt, azt mondta, hogy menjek ki hozzá Csillaghegyre a véleményért.

Emlékezetes látogatás volt ez. Megérkeztem a Ráby Mátyás utca 26-ba, Bárczi bevezetett egy könyvekkel teli nagy szobába, ahol még a kisebb asztalokon is könyvek tornyosodtak. Ezüsttálcán két kávéscsészét és illatos kávé hozott, és hosszan, jóízűen beszélgettünk. Mint két jó barát... Hatalmas tisztelet élt bennem iránta, de ez egyáltalán nem volt bénító: a legtermészetesebb módon társalkodtunk. A beszélgetés egy mondatára szó szerint emlékszem. Váratlanul jött ez elő, amikor az egyetemről és a nyelvész tanszékekről volt szó. Bárczi egyszer csak azt mondta: „Tudja, Klári, én mindig nagyon ügyeltem arra, hogy a tanszékekre csak rendes embereket vegyek fel.” Ez a mondat a maga egyszerűségében egy olyan alapigazságot fogalmaz meg, amelynek a következményei beláthatatlanok. Ma is úgy gondolom: abban, hogy a mi tanszéki közösségünkben hosszú évtizedek óta jó a szellem, s a tudomány és a pedagógia áll a középpontban, minden bizonnyal máig meghatározó szerepet játszik a két régi mester: Pais Dezső és Bárczi Géza, akik számára a tudomány és az emberi érték elválaszthatatlan volt egymástól.

A csillaghegyi látogatáshoz kedves emlékként kapcsolódik a dolgozatra kapott értékelés s a ceruzás megjegyzések a gépírási lapokon, melyeket ma is őrzök. Az egyik különösen jellemző rá. A *Roland–Olivér* névpár nemzetközi elterjedéséről szólva (vö. KOROMPAY 1972) a dolgozat végén idéztem egy 12. századi francia szerzőt két szicíliai magaslatról (*mons Rolandus, mons Oliverius*), melyek a hagyomány szerint két hercegről kapták nevüket; ezeket egy kutató a normann Roger és Robert Guiscard testvérpárral azonosította. Bárczi kézírásával a margón ez olvasható: „ezt persze nem hiszem, de mindegy”. Nekem különösen tetszik ez a „de mindegy”. Érzékletesen mutat valamit: ő elmondja a véleményét, de nem ragaszkodik körömszakadtáig a maga igazához. (Később Parti Nagy Lajos egyik drámájában találkoztam egy erre emlékeztető, felejthetetlen zárszóval: az egyik jelenetben két nő, két régi osztálytárs hosszan taglal valamit, majd egyikük ezzel zárja a kérdést: „Mindegy. Persze nem mindegy, de mindegy.”) Emlékezetes példák ezek a bölcs és szabad véleménynyilvánításra...

5. Válasz egy hallgatónak, tanács a kutatóknak...

Azokban az időkben a szakdolgozatírás nem járt együtt rendszeres konzultálással. A diák önállóan dolgozott, a végén leadta a dolgozatát, s ennek bírálója maga

a témavezető tanár volt. Az egyetemi doktori disszertáció is hasonló szellemben készült; fel sem merült akkoriban az, ami ma egész természetes: a doktori képzés mint keret. Kellott tehát egy kis elszánás ahhoz, hogy egy szép napon bekopogjak Bárczihoz egy szakmai dilemmával, ami a következő volt: amikor a Roland-ének neveit gyűjtöm az Árpád-kori Magyarország egész területéről, kiterjesszem-e a vizsgálatot az akkori Horvátországra is? Bárczi meghallgatott, eltűnődött, s azt mondta, hogy ha kiterjesztem, jó; ha nem, az is rendben van. S ezután jött egy váratlan mondat, melyet azóta is szívemben őrzök. Így hangzott: „N a g y o n ö r ü l ö k , K l á r i , h o g y i l y e n s z é p e n d o l g o z i k .” Ezek az egyszerű szavak valójában az igazi kérdésre adott igazi választ fogalmazták meg. Azt, hogy jó úton járok, és azt, hogy csak így tovább. Márpedig egy kezdő kutatónak, akinek meg kell küzdenie az anyaggal, a módszerrel, a koncepcióval, a felépítéssel és a részletekkel, s aki menet közben még nem tudhatja, hogy képes lesz-e mindezekre (mert ez csak a végén derül ki), semmi nem jelenthet többet, mint a mesterétől kapott biztatás. Azóta nemegyszer előfordul, hogy egy doktorandusznak a konzultáció végén magam is ugyanezt mondom — eleinte csak utólag jöttem rá, hogy ezek Bárczi szavai a hajdani időkből; olyan szavak, melyek nekem sokat jelentettek. Vannak mondatok, amelyeket jó továbbadni; ezek minden alkalommal felfénylenek, mintha akkor hangoznának el először.

Egy másik történet fiatal tanár koromhoz kapcsolódik. Ekkoriban levelező hallgatóknak is sok órát tartottam (egy-egy csoportnak havonta egyszer, egy-két nap alatt nyolc-tíz órát is). Úgy éreztem, hogy ezek a komoly, meglett emberek, akik már régóta rendelkeznek főiskolai diplomával és egy nap rászánják magukat a további tanulásra, megérdemelnék, hogy belekóstoljanak abba, ami az egyetemen a legjobb. Meghívtam hát Bárczit, hogy tartson nekik egy órát. Bárczi bizonyult témát választott: azt elemezte, hogy lehettek-e az ugor alapnyelvben ötörök jövevényszavak. A *ló*, a *szó* és más hasonló elemek álltak a középpontban, a sok hangtörténeti és egyéb probléma mögött pedig ott állt egy módszertani alap-tétel: ahhoz, hogy jövevényszavak vizsgálatára vállalkozzunk, először is igazolni kell a két nép kapcsolatát. Márpedig az ugor–török kapcsolatok történeti forrásokból nem igazolhatók — elvi szempontból tehát a vizsgálathoz hiányzik az alap. És ekkor hangzott el, „de” kötőszóval bevezetve, a következő mondat: „N e m s z a b a d , h o g y a m ó d s z e r g o n d o l k o d j é k a k u t a t ó h e l y e t t .” Ez is nagy-nagy igazság, melynek fontosságát egyre inkább látom. Egyrészt azért, mert előtérbe helyezi a gondolkodó embert és a kutató felelősségét (aki maga vonja le a következtetéseket, merészen vagy óvatosan, átgondoltan vagy elhamarkodottan). Másrészt azért is, mert miközben az elmúlt évtizedekben egyes irányzatokon belül elsőrendű követelménnyé vált az elméleti keret, ezzel párhuzamosan mintha nem kapna elég hangsúlyt az, hogy egy jól kidolgozott keret önmagában nem elég: nem lehet garancia arra, hogy maga a

vizsgálat is feltétlenül meggyőző. Ahhoz a kutató is kell. Az említett előadás szövege egyébként franciául olvasható az Acta Orientaliában (BÁRCZI 1972). Ebből jól lemérhető: Bárczi a saját legigényesebb műhelymunkájából adott ízeletet a levelező hallgatónak. (Ezt egész ismeretterjesztő felfogására jellemzőnek tartom.) Másrészt, talán az élőszo lendületében, megfogalmazott egy lapidáris igazságot, melyet örömmel adok tovább.

6. Apró emlékek, jellegzetes mondások

Mesterétől a tanítvány jellemző szavakat, kedvenc szófordulatokat is átvesz. Saját tudományos stílusunk világosan mutatja azok hatását, akiktől a legtöbbet tanultunk. Ezzel összefüggésben Bárczi értekező prózájáról (sőt annak hatásáról is) hosszan lehetne szólni. Ehelyett most Arany Jánost idézem, aki Petőfi „szellem-ujj”-nak egy-egy vonását ismerte fel saját verseiben: „Övé! kiáltom, itt, ez itt övé” (*Emlények*). Ennek jegyében felelevenítenék most néhány hétköznapi fordulatot, melyeket magam szívesen használok, gyakran utólag ismerve fel, hogy ezek Bárczi-mondatok. Ilyenek például: „Megyek haza, sírnak otthon a cédulák.” — „Tartoztam egy úttal az ördögnek” (ha egy ügyben kétszer kell eljárni). — „Az ördög nem alszik” — eszembe jut ez minden kéziratleadás és utolsó korrektúra idején, amikor a kellő számú és még annál is több ellenőrzés után késő éjjel úgy döntök: nem szabad elküldeni a „végleges” változatot, mert a másnap reggeli újraolvasás biztosan felszínre hoz még néhány apró mákszemet.

Sok bölcsességet lehetett tanulni tőle az élet különféle helyzeteire, állapotaira nézve. Egyszer a karácsonyi szünet után megkérdeztem tőle: „Hogy teltek az ünnepek?” A válasza ez volt: „Képzeld el valami nagyon csendeset — és még annál is csendesebben.” Derűs szavak voltak ezek; számomra azt jelentették, hogy az idős kor és az egyedüllét körülményei között is harmóniában élt önmagával. Megjegyzem, soha nem láttam őt ingerültnek, és nem hallottam tőle rosszat senkiről. Legfeljebb ironikus, mosolygós megjegyzést, mellyel helyre tett olyasmit, amiről megvolt a véleménye. Utólag úgy sejtem, egész életszemlélete közel állhatott Montaigne-éhez, akitől az *Esszék* utolsó lapján ezt olvashatjuk: „És a világ legmagasabb trónusán is csak a saját fenekünkön ülünk” (MONTAIGNE 2013: 370).

A „szépnem”-ről jó véleménye volt, szívesen fogalmazott meg találó igazságokat. A Halotti beszédről szóló könyv egyik helyén (BÁRCZI 1982: 126) azt ecseteli, hogy a szövegben csak Ádámról van szó, majd azt olvassuk, hogy „tor-kukat”. Jelzi persze, hogy a történetnek Éva is szereplője volt, s ezek után láb-jegyzetben a következő zárójeles mondatot fűzi a fentiekhez: „Sőt ő volt a kezdeményező, mint azóta is rendszeren.” Elhangzott a szájából (ki tudja, milyen kontextusban) ez az összegzés is: „Nagy szerencse, ha az embernek olyan foglalkozása van, amit szeret. Ennél nagyobb szerencse csak az, ha jó házastársa

van.” S ide kívánczik még egy mondat, melyben a morfémák elemzése során egyik óráján egy váratlanul életszerű tanulságot fogalmazott meg: „A szeret t-je mozzanatos, vigasztaljon azonban bennünket, hogy a *szerelem l*-je gyakorító.”

A fesztelenség szakmai kérdésekben is jellemezte őt. Sokszor mondta, interjúkban is, hogy a nyelvészek az egész életet magához kell ölelnie. Ebből fakad, hogy névtani írásaiban igen szókimondó ómagyar személyneveket is idéz, s a Szófejtő szótár címszóanyagának az összeállítása során az ún. „illetlen szavak”-ra is gondol. (A kiadó e téren aggályosabbnak bizonyult: ezeket külön lapra nyomtatta, csak a szakembereknek szánva őket, vö. BÁRCZI 1966: 12, 1. lábjegyzet.)

E szótár kapcsán — melynek keletkezéstörténete önmagában is hallatlanul tanulságos (vö. i. m. 27, 2. lábjegyzet) — kiemelném még azt a páratlan kritikai érzéket, amely őt jellemezte, s amely ebben a karcsú kötetben (első teljes etimológiai szótárunkban) tökéletes kifejezést talált. Jellemző, hogy ennek tömör megállapításai milyen időtállóknak bizonyultak az azóta eltelt évtizedek folyamán. Korán megtanultam, hogy amire ő azt mondja, hogy „alkalmasint”, azt mások biztosra vennék. Ehhez kapcsolódik egy szemináriumi emlék: előfordult, hogy többféle lehetőség felvetése után két kezét mintegy széttárva ezt mondta olaszul: „Chi lo sa?” (Ki tudja?). Semmi nem állt tőle távolabb, mint a mindentudás vagy a bármilyen jellegű fölény. E téren is szellemi rokonságot látok közte és Pais Dezső között, akinek tudományos stílusához a *-hat/-het* képzős alakok rendszeres és tudatos használata jellemző módon hozzátartozik.

A fentiekhez kapcsolódva kiemelném még azt a feltétlen igazságszeretetet és méltányosságot, amely Bárczi minden megnyilvánulását jellemezte. Példaértékűen tanúskodik erről egy posztumusz írása (BÁRCZI 1976), melyben — egy frissen megjelent könyvhöz kapcsolódva — saját emlékeit eleveníti fel a „Fekete kolosor”-ról, ahová több társával együtt az I. világháború idején internálták. Bámulatos az az elfogulatlanság és árnyaltság, mellyel a körülötte élő emberekről (fogolytársakról, fogvatartókról, környékbeliokről) szól — mindenkiben meglátva az egyénit, a csak rá jellemzőt. Szinte írói tehetséget sejtet ez, s egyben Terentius nevezetes mondását juttatja eszembe: „Homo sum, nihil humani a me alienum puto” (Ember vagyok, semmi sem idegen tőlem, ami emberi).

Most, amikor Bárczi tanár úrra visszagondolok, személyiségének talán ezt a vonását emelném ki első helyen. Hozzáteve még valamit: 2019-ben születésének 125. évfordulójára emlékezhetünk.

Irodalom

BÁRCZI GÉZA 1966. A Magyar Szófejtő Szótár lexikográfiai elvei. In: ORSZÁGH LÁSZLÓ szerk. *Szótártani tanulmányok*. Budapest, Tankönyvkiadó. 9–28.

- BÁRCZI GÉZA 1972. Quelques conclusions tirées de l'étude des plus anciens mots d'emprunt turcs du hongrois. *Acta Orientalia* 25: 383–390.
- BÁRCZI GÉZA 1976. Emlékek egy könyv olvasása közben (Lőrinczi László: Utazás a Fekete kolostorhoz. Kriterion, 1975). *Irodalomtörténet* 58: 88–100.
- BÁRCZI GÉZA 1982. *A Halotti Beszéd nyelvtörténeti elemzése*. Sajtó alá rendezte és szerkesztette E. ABAFFY ERZSÉBET és N. ABAFFY CSILLA. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- KOROMPAY KLÁRA 1972. A Roland–Olivier névpár története a XI–XII. században. *Acta Iuvenum. Nyelvészeti tanulmányok* 2: 33–48.
- MONTAIGNE, MICHEL DE 2013. *Esszék. Harmadik könyv*. Fordította CSORDÁS GÁBOR. Pécs, Jelenkor Kiadó.
- SZATHMÁRI ISTVÁN 1995. *Bárczi Géza. A múlt magyar tudósai*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- TAMUSSIN, CATHERINE 2018. *La didactique du français dans la Hongrie de l'entre-deux-guerres : acteurs, outils, représentations*. PhD-disszertáció. Paris, INALCO.

Personal memories of Professor Bárczi

From 1941 to 1952, Géza Bárczi (1894–1975) led the Department of Hungarian Linguistics at the University of Debrecen. This is when his broad and varied research in Hungarian linguistics unfolded, and a faithful circle of his closest students emerged. Subsequently, from 1952 until his death, he worked at Eötvös Loránd University, Budapest. It was here that the author of the present paper, then a university student, first met him in 1964. In the paper, she recalls her memories of her mentor, highlighting the clarity, naturalness and elegance of Bárczi's style as a lecturer, his affinity for open questions, and his attention towards students. Bárczi respected freedom of opinion, and encouraged his students to do the same. He considered sound methodology to be fundamental; however, he also warned that the researcher, not the method, should do the thinking. In his research, he had a penchant for critical thought; in personal relationships, he showed remarkable openness, naturalness and serenity. Before appointing new colleagues, he took special care of the selection process, which had a profound influence, for many decades to come, on the intellectual climate of the circle he had led.